

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR LUG'ATINI BOYITISH, ULARDA TO'G'RI TALAFFUZ
VA BOG'LANISHLI NUTQNI TAKOMILLASHTIRISH METODLARI**

**Rayimova Moxichexra Lutfullo qizi,
Qo'qon universiteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi
MS 1-21-guruh talabasi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning lug'atlarini metodlari haqida boyitish haqida muhokama qilingan. Ayniqsa, bolalarda nutqini o'stirish, ularda to'g'ri talaffuz va bog'lanishli nutqni takomillashtirish metodlaridaga alohida e'tibor berilib, yoritilib berilgan.

Kalit so'zlar: tevarak-atrof, lug'at, jonli tabiat hodisalari, lug'at ishlarining mohiyati, bolalar lug'atini boyitish, bolalar lug'atini folklor elementlari, ona qizim.

Tevarak-atrof bilan tanishtirishning ahamiyati, bolalar tomonidan lug'atni o'zlashtirish xususiyatlari. Tevarak-atrof bilan tanishtirish va lug'at ustida ishlash maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachilarining oldiga qo'yilgan eng muhim vazifalardan biridir. Maktabgacha tarbiya yoshi bolalarning voqelikni faol idrok qiladigan va tevarak-atrofdagi hayotga kirishib ketadigan bir davrdirki, bu davrda ularning so'z boyluklari juda tez o'sib boradi. Tarbiyachi bolalarni tevarak-atrof bilan (narsalar, jonli tabiat hodisalari, ijtimoiy hayot hodisalari) tanishtirar, ularning bilish faoliyatini yo'lga qo'yar va boshqarar ekan, har bir bolaga uning to'plagan tajribasini tartibga solishda yordamlashadi, unga yangi bilimlar beradi, unda qiziquvchanlik va kuzatuvchanlik qobilyatlarini tarbiylaydi, o'zini qurshab turgan olamni bilishga bo'lgan qiziqishini o'stiradi. Bola nutqining taraqqiyoti uning atrofidagi odamlar nutqiga, tevarak-atrofdagi narsa-buyumlarni, ijtimoiy hayot hodisalarini kuzatishiga bog'liq bo'ladi. Yuqoridagi fikrlardan bizga ma'lumki (ilk yoshdagi bolalar nutqining rivojlanish xususiyatlari mavzusida bayon etilgan fikrlar), yangi tug'ilgan chaqaloqlar yig'lash orqali tashqi va ichki muhitdan keladigan signallarga (ochlik, tashnalik, sovuq, biror joyning og'risi yoki issiqlash va hokazolarga) javob beradi. Bola 2-3 oylik bo'lganda katta kishilarning gaplariga, tevarak-atrofdagi g'ala-g'ovurlarga diqqat bilan quloq soladi, rangli narsalarga qaraydi va ularga nisbatan tovush chiqara boshlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasasidagi lug'at ishlarining mohiyati – bu til leksikasi sohasida bolalarning ularga tanish yoki notanish bo'lgan, ammo ular uchun qiyin hisoblangan so'zlarning o'zlashtirishlariga, nutq madaniyatini oshirishga qaratilgan ta'lim-tarbiya ishlarini bir tizimga keltirishdan iboratdir. Bolalarni ular o'z amaliyotida qiyinchilik bilan o'zlashtiradigan, to'satdan yoki umuman tanimaydigan, buzilgan shaklda talaffuz qiladigan so'zlar bilan qurollantirish ancha pedagogik sa'y-harakatlarni talab qiladi. Psixologiya, lingvistik, fiziologiyaga oid ma'lumotlar turli yosh bosqichlaridagi bolalar uchun ana shunday so'zlar doirasini aniqlashga yordam beradi. Bolalar lug'atini boyitish bir vaqtning o'zida ularni atrofdagi borliq olam bilan tanishtirish bilan birgalikda olib boriladi. Tarbiyachi bolaga bir so'zni ma'lum qilish va uning ma'nosini ochib berish bilan bir vaqtda uni nomi aytilayotgan narsa yoki hodisaga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishni o'rgatadi.

Lug'at ishlarini o'tkazishda tarbiyachi bolaning umumiy nutq madaniyatiga ta'sir qiladi, unga umumiy ravishda qabul qilingan adabiy so'zlar va ifodalarni ma'lum qiladi, ularni to'g'ri tovush va grammatik shaklda ifoda qiladi, bunda u bolalarda uchraydigan sheva leksikasini bartaraf qiladi (ta'qiqalaydi), ularni adabiy me'yorlar bilan almashtiradi.

Bolalar lug'atini folklor elementlari (qo'zim, toychog'im, ona qizim) bilan ham boyitish darkor, chunki ma'lum xollarda (qayta hikoya qilish mashg'ulotlari, ertak to'qish, sahnalashtirish, o'yinlar va boshq.) ular bolalar nutqiga kiritish uchun ataylab taklif qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Goziyev, E. (2010). *Umumiy psixologiya*. Yangi asr avlodi.
2. Davletshin, M. (2002). *Umumiy psixologiya*. TDPU
3. Z. Nishanova, G. Alimova (2006). *Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi*.
4. Jennifer Paris, Antoinette Ricardo, & Dawn Rymond (2019). *Child growth and development*
5. S.h. Jalilova, S.M. Aripova (2013). *Maktab yoshdagi bolalar psixologiyasi*